ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ 4

Σπυρίδων Μαρινάτος 1901-1974

Η ζωή και η εποχή του

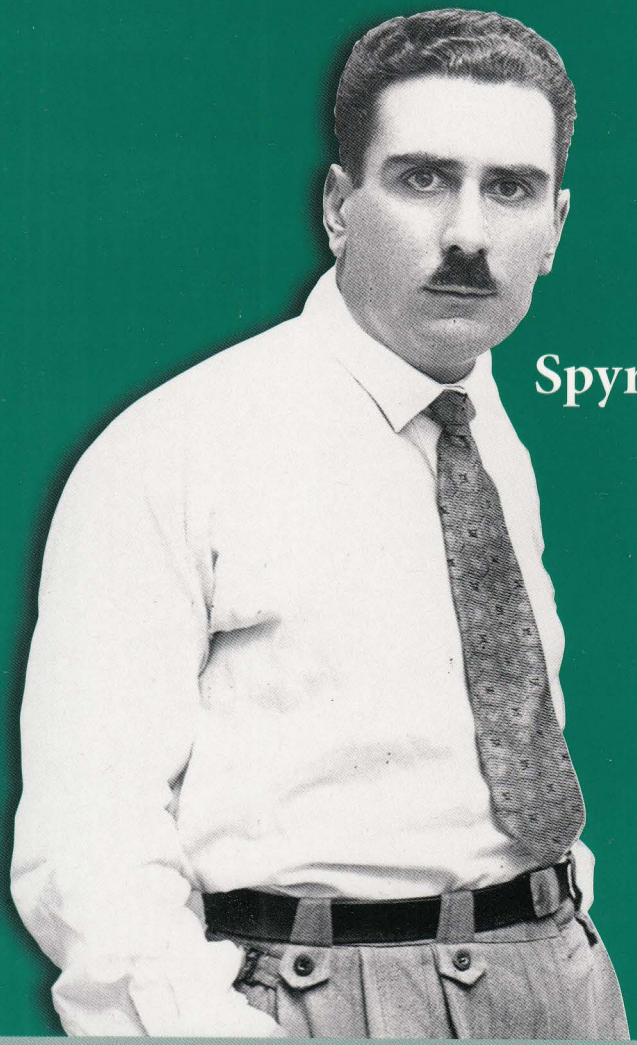

Spyridon Marinatos 1901-1974

His Life and Times

Επιμέλεια Έκδοσης
Ελένη Μαντζουράνη
και Ναννώ Μαρινάτου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - Α. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ

Σπυρίδων Μαρινάτος
1901-1974

Η ζωή και η εποχή του

Spyridon Marinatos
1901-1974

His Life and Times

Επιμέλεια Έκδοσης
Ελένη Μαντζουράνη και Ναννώ Μαρινάτου

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

4 – ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ – 4

ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ
Σειρά εκδόσεων του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

© Αθήνα 2014
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ – Α. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ
Ιπποκράτους 8, Αθήνα 106 79
Τηλ.: 210-3615156, Fax: 210-3631100
E-mail: info@kardamitsa.gr
Ιστοσελίδα: www.kardamitsa.gr

ISBN 978-960-354-338-1

Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε με τη χορηγία του Ινστιτούτου Αιγαιακής Προϊστορίας (Institute for Aegean Prehistory)

Διατηρούμε όλα τα δικαιώματα, συγγραφικά και εκδοτικά, αυτού του βιβλίου. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιαδήποτε μορφή και με οποιοδήποτε μέσο, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν.2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν.100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικά της αισθητικής εμφάνισης του έργου με φωτοτυπικό, ηλεκτρονικό ή οτιδήποτε άλλο, χωρίς την προηγούμενη άδεια του Ινστιτούτου του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, το οποίο εκπροσωπεί επίσης συγγραφείς και συντελεστές, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν.2121/1993.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 9
ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ 13
† Στυλιανός Αλεξίου: Μνήμες από τον Σπυρίδωνα Μαρινάτο 15
Χρίστος Ντούμας: Με τον Μαρινάτο στο Ακρωτήρι (1968-1973) 19
Μαρία Παντελίδου Γκόφα: Ο Μαρινάτος στο Πανεπιστήμιο και την Ανασκαφή 35
Χαρά Τζαβέλλα-Evjen: Έργα και Ημέρες. Ανασκαφές με τον Μαρινάτο 43
Γιάννος Γ. Λώλος: Από την τελευταία περίοδο της ζωής του Σπυρίδωνος Μαρινάτου: Αναδρομές και επισημάνσεις 51
Ο ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ 75
Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα: Σπ. Μαρινάτος. Ο καθηγητής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1939 – 1968) 77
Κώστας Κοπανιάς: Η διδασκαλία της αρχαιολογίας της Εγγύς Ανατολής από τον Σπ. Μαρινάτο 87
Χρύσανθος Κανελλόπουλος: Ο Σπυρίδων Μαρινάτος στο Μεσαίο Στενό των Θερμοπυλών 95
Ο ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΗΡΑ 109
Ναννώ Μαρινάτου: Πολίτες του Μίνωος: Σπυρίδων Μαρινάτος και Sir Arthur Evans 111
Γιώργος Τζωράκης: Ο Σπυρίδων Μαρινάτος στην Κρήτη του Μεσοπολέμου: Από τον σεισμό του 1926 στο νεωτερικό Μουσείο του Π. Καραντινού 121
Θεόδωρος Ηλιόπουλος: Αρχαιολογικά Παραλειπόμενα από την Ανατολική Κρήτη. Έγγραφα της περιόδου 1931-1944 157
Γιάννης Παπαδάτος: Προανακτορικά νεκροταφεία θολωτών τάφων στη βόρεια και ανατολική Κρήτη: παλαιά ζητήματα και νέα δεδομένα 205

Λευτέρης Πλάτων: Ήταν οι Θηραίοι κεραμείς οι πρωτοπόροι δημιουργοί του κορμού του μινωικού ΥΜΙΒ σχηματολογίου; Παρατηρήσεις στην τυπολογία των πήλινων αγγείων από τον ΥΚΙ/ΥΜΙΑ οικισμό του Ακρωτηρίου 223

Κλαίρη Παλυβού: Σπυρίδων Μαρινάτος: η μέριμνα για την προστασία των μνημείων της αρχαιότητας μέσα από την εμπειρία του Ακρωτηρίου Θήρας 243

Γεωργία Κουρτέση-Φιλιππάκη: Μελετώντας τα λίθινα στα Ιόνια νησιά: η συμβολή του Σπ. Μαρινάτου 265

Ο ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ: ΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ 285

Γιώργος Βαβουρανάκης: Η ερμηνευτική δεινότητα του Σπυρίδωνος Μαρινάτου: Απόπειρα επιστημολογικής ανατομίας της ερευνητικής του προσωπικότητας 287

Χρήστος Μπουλώτης: Εικόνα και λόγος στα ερμηνευτικά πεδία του Σπυρίδωνα Μαρινάτου 315

Δημήτρης Κυρτάτας: Η αρχή της αναλογίας και η αρχή της πολιτισμικής συνάφειας. Δύο πηγές έμπνευσης του Σπυρίδωνα Μαρινάτου 329

Ανδρέας Βλαχόπουλος: Επί των ήλων του τύπου. Ο Σπυρίδων Μαρινάτος στον τύπο 50 χρόνων (1925-1974) 339

Ελένη Μαντζουράνη: Ένα πορτραίτο του Μαρινάτου: Η ιδιαίτερη ματιά της Elizabeth Humlin Hunt 387

† Σπύρος Ιακωβίδης, Συνολικὴ ἀποτίμηση τοῦ Συνεδρίου 449

Ναννώ Μαρινάτου, Επίλογος 453

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Για τις συντομογραφίες των περιοδικών που αναφέρονται στη βιβλιογραφία βλ. AJA, ηλεκτρονική διεύθυνση:

www.ajaonline.org/submissions/abbreviations

Επιπλέον:

ΑΔ : Αρχαιολογικόν Δελτίον
ΑΕ : Αρχαιολογική Εφημερίς
ΠΑΑ : Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών
ΠΑΕ : Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας

Κώστας Κοπανιάς

Η διδασκαλία της αρχαιολογίας της Εγγύς Ανατολής από τον Σπ. Μαρινάτο*

Κατά το πρώτο ακαδημαϊκό έτος διδασκαλίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, το 1939-1940, ο Σπυρίδων Μαρινάτος επιλέγει να διδάξει ένα μάθημα με τίτλο «*Σουμερικός και Ακκαδικός πολιτισμός της Νοτίου Βαβυλωνίας*» και ένα μάθημα με τίτλο «*Γένεσις και καταγωγή του παλαιότερου Μινωικού πολιτισμού*». Επίσης, κατά τα έτη 1948-1950, γνωρίζουμε ότι δίδαξε μεταξύ άλλων τα εξής μαθήματα: «*Προϊστορική αρχαιολογία της κυρίως Ελλάδος και των πέριξ χωρών της Ανατολικής Μεσογείου*», «*Αιγυπτιακή Τέχνη και Αιγυπτιακός Πολιτισμός*», «*Ιστορία των αρχαίων λαών της Ανατολής*»[1]. Στο τέλος του ακαδημαϊκού έτους, τον Μάιο του 1947, εξέδωσε πολυγραφημένες σημειώσεις για τους φοιτητές σχετικά με τον αιγυπτιακό πολιτισμό[2] και λίγο αργότερα, το 1949, εκδίδει μία δεύτερη σειρά πολυγραφημένων σημειώσεων από τα μαθήματά του σχετικά με τον σουμεριακό και βαβυλωνιακό πολιτισμό[3]. Πρέπει να τονισθεί ότι για πρώτη φορά διδάχθηκε τόσο συστηματικά σε ελληνικό Πανεπιστήμιο η αρχαιολογία της Εγγύς Ανατολής, όχι μόνον της Αιγύπτου, αλλά και της Ανατολίας και της Μεσοποταμίας. Τί είναι λοιπόν αυτό που ώθησε τον Σπυρίδωνα Μαρινάτο σε τούτη την απόφαση, που έρχεται σε αντίθεση με τον μάλλον ελληνοκεντρικό χαρακτήρα της διδασκαλίας της αρχαιολογίας στα άλλα ευρωπαϊκά τμήματα κλασικών σπουδών; Και ποιό ακριβώς ήταν το περιεχόμενο αυτής της διδασκαλίας; Πριν προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα, θα σκιαγραφήσουμε εν συντομία την ιστορία της προγενέστερης έρευνας.

Καθ' όλη την διάρκεια του 19ου αι. οι κλασικές σπουδές συνέχιζαν να κατέχουν περίοπτη θέση στην Ευρώπη. Στη Γερμανία μάλιστα εθεωρείτο ότι υπήρχε μία *Wahlverwandschaft* (μία εκλεκτική συγγένεια) αυτής της χώρας με την κλασική, ιδίως την δωρική Ελλάδα, που χρησίμευε ως αντίβαρο στην αντίστοιχη ειδική σχέση της «ρομανικής» Γαλλίας με την λατινική Ρώμη[4]. Η Ευρώπη θεωρούσε την αρχαία Ελλάδα κοιτίδα του πολιτισμού

Marinatos.indd 85 9/1/2014 10:26:17 μ

της, σαγηνευόταν ωστόσο και από το μυστηριώδες παρελθόν της Ανατολής[5]. Το ενδιαφέρον για την ιστορία της Εγγύς Ανατολής αυξανόταν σταδιακά έπειτα από την αποκρυπτογράφηση των αιγυπτιακών ιερογλυφικών από τον J.-F. Champollion το 1822, της ακκαδικής σφηνοειδούς από τον H. Rawlinson το 1835 και αργότερα την ανάγνωση των χεττιτικών από τον B. Hrozný το 1915[6]. Η αρχαιολογία της Εγγύς Ανατολής μελετήθηκε αρχικά με σημείο αφετηρίας την Παλαιά Διαθήκη, με στόχο κυρίως να βρεθούν υλικά κατάλοιπα που να επιβεβαιώνουν την ιστορικότητά της. Παρ' όλη την έλξη που ασκούσαν, η Αίγυπτος και η Μεσοποταμία θεωρούνταν μάλλον ως κάτι εξωτικό, που δεν σχετιζόταν άμεσα με τον Ευρωπαϊκό πολιτισμό. Έτσι οι ανατολικές σπουδές δεν κατάφεραν να εκθρονίσουν τις κλασικές σπουδές και παρέμειναν σχετικά περιφερειακές στα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ευρώπης. Σημαντικό ρόλο γι' αυτήν την σχετική υποβάθμιση των ανατολικών σπουδών έπαιξαν δυστυχώς και οι διάφορες φυλετικές θεωρίες, τις οποίες σήμερα θα χαρακτηρίζαμε λίγο ως πολύ ρατσιστικές, αλλά ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς σε ολόκληρη την Ευρώπη του 19ου και του πρώτου μισού του 2ου αιώνα. Ένα σημαντικό τμήμα των κατοίκων της αρχαίας Εγγύς Ανατολής ήταν σημιτικής καταγωγής, άρα δεν μπορούσε να γίνει παραδεκτό από την τότε έρευνα ότι ένας «σημιτικός» πολιτισμός αποτέλεσε ένα από τα προδρομικά στάδια του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και μάλιστα την χρονική στιγμή της κορύφωσης της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας[7].

Ο Σπυρίδων Μαρινάτος πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία από το 1927 έως το 1929. Είναι λοιπόν αναμενόμενο ότι επηρεάστηκε από το πνεύμα που επικρατούσε τότε στα γερμανικά Πανεπιστήμια, καθώς και από την γερμανική βιβλιογραφία των αρχών του αιώνα. Αυτό φαίνεται και από κάποιους όρους που χρησιμοποιεί, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν κυρίως στη Γερμανία, όπως λ.χ. ο όρος *ινδογερμανικός*, αντί του όρου *ινδοευρωπαϊκός*[8]. Ο Μαρινάτος, συμβαδίζοντας με το πνεύμα της εποχής του, δεν αποφεύγει τελείως τη φυλετική θεώρηση της ιστορίας. Στις σημειώσεις του για τον βαβυλωνιακό πολιτισμό αναφέρεται σε τρεις φυλές, την προϊνδογερμανική, την ινδογερμανική και την σημιτική, και προσπαθεί να αναλύσει τα χαρακτηριστικά τους[9]. Όπως συνηθιζόταν τότε, οι φυλές αντιμετωπίζονται ως μία ολότητα από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα, π.χ. ως σημίτες λογίζονται και εξετάζονται τόσο οι Ακκάδες και Αραμαίοι, όσο και οι σύγχρονοι Άραβες και Εβραίοι. Ο αναγνώστης των πανεπιστημιακών του σημειώσεων θα διαπιστώσει πάντως ότι τα γραπτά του Μαρινάτου χαρακτηρίζονται από νηφαλιότητα και αντικειμενικότητα. Οι πολιτισμοί της Εγγύς Ανατολής δεν αξιολογούνται και δεν συγκρίνονται με τον αιγαιακό, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις. Στις σημειώσεις του για την Αί-

Marinatos.indd 86 9/1/2014 10:26:18 μ

γυπτο αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Η Αίγυπτος, της οποίας το όνομα πάντες γνωρίζουν* ***σχεδόν*** *ως εξ ίσου ένδοξον προς το της Αρχαίας Ελλάδος, έχει έκπαλαι την φήμην μιάς των περιεργοτέρων χωρών της γης*».[10] Μόνον η λέξη «σχεδόν» προδίδει το προβάδισμα που αποδίδεται στην αρχαία Ελλάδα. Η άποψη του συγγραφέα για την πρωτοκαθεδρία του ελληνικού πολιτισμού γίνεται περισσότερο φανερή σε ένα χωρίο των σημειώσεών του για τον βαβυλωνιακό πολιτισμό, το οποίο απηχεί απόψεις ευρέως διαδεδομένες στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία της εποχής: «*Διά τούτο* [οι Σημίτες] *δεν έχουν δημιουργικήν φαντασίαν ούτε καλλιτεχνικήν προδιάθεσιν, ούτε την έμφυτον ελευθερίαν του πνεύματος, ήτις είναι ο δημιουργός του πνευματικού και καλλιτεχνικού πολιτισμού. Έχουν πλουσίαν και αξιόλογον ποίησιν οι Σημίται, αλλά τα κύρια γνωρίσματά της είναι πλουσία ρητορική, φανερώνουσα οξύτητα παρατηρήσεως, πάντοτε όμως ενός εις εαυτό κεκλεισμένου ατόμου. Διά τούτο ο κόσμος τον οποίον η ποίησίς των πλάττει είναι υποκειμενικός. Εις τον Ινδογερμανόν προσπίπει ως παράδοξος. Τούτο δύναταί τις να αναμετρήσει, όταν συγκρίνει έστω και τα άριστα προϊόντα της Εβραϊκής ή της παλαιάς Αραβικής λογοτεχνίας προς τα όμοια προϊόντα των Ινδών ή των Περσών, διότι, φυσικά, προς τα ασύγκριτα προϊόντα του Ελληνικού πνεύματος ουδεμία σύγκρισις είναι δυνατή. Πρακτικάς εφευρέσεις επέτυχον οι Σημίται – το αλφάβητον έσχε την μεγαλυτέραν επίδρασιν επί τον κόσμον. Εις το πνεύμα όμως και την καλλιτεχνίαν ουδέν αξιόλογον προσέφερον*»[11]. Αυτά τα λόγια σήμερα μας ξενίζουν, ωστόσο θα πρέπει να τα εξετάσουμε εντός του πλαισίου της εποχής κατά την οποίαν εγράφησαν, αφού ο συγγραφέας απλά επαναλαμβάνει ευρέως διαδεδομένες απόψεις των τότε κλασικιστών. Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι ο ίδιος παραμένει ένας αντικειμενικός κριτής, ελεύθερος από προκαταλήψεις και ιδεοληψίες του επιστημονικού κόσμου της εποχής του, όπως φανερώνει και η κατακλείδα του κεφαλαίου του με τίτλο «*ο χαρακτήρ της Σημιτικής φυλής*»: «*Παρ' όλα ταύτα η επίδρασις των Σημιτών επί την ανθρωπότητα υπήρξε μεγίστη. Ου μόνον έδωκαν τρεις παγκοσμίους θρησκείας, αλλ' είναι και θαυμαστόν, ότι νομάδες λαοί εδημιούργησαν εντός της ερήμου ισχυρούς και ζωτικούς πολιτισμούς ή οι Εβραίοι εντός των στενών ορίων της Παλαιστίνης, μικρός λαός και αυτός, θεσμούς και πολιτισμόν, όστις επέδρασεν εφ' ολοκλήρου της ανθρωπότητος*»[12]. Αυτή είναι μία άποψη που δεν θα συναντήσει κανείς συχνά στην βιβλιογραφία του πρώτου μισού του 20ου αιώνα και δείχνει ακριβώς την μετριοπάθεια του πνεύματος του Μαρινάτου.

Επίσης, ιδιαίτερα θετική εντύπωση μας προκαλεί το γεγονός ότι ο Μαρινάτος δεν ερμηνεύει το παρελθόν σύμφωνα με τις πολιτικές και κοινωνικές του πεποιθήσεις. Σε ένα μόνον σημείο των σημειώσεών του θα μπο-

Marinatos.indd 87 9/1/2014 10:26:18 μ

ρούσε κανείς να βρει μία ερμηνεία που μάλλον απηχεί τις προσωπικές απόψεις του, όμως πολύ γενικά και προσεκτικά διατυπωμένες: «*Ούτω μας παρέχει η Αίγυπτος συγχρόνως και το παράδειγμα ωργανωμένης εξουσίας προς κοινήν ωφέλειαν και το παράδειγμα της εκτροπής εις τα άκρα διά της ανίσου διανομής των αγαθών μεταξύ των τάξεων. Η χρυσή μέση οδός είναι πάντοτε η ορθή και εκτός αυτής δεν ευρίσκεται ποτέ η αλήθεια. Όσον υψηλά και αν ανατρέξωμεν εις την ιστορίαν της Αιγύπτου, θα εύρωμεν αυστηράν οργάνωσιν επί του πολιτικού και γεωργικού πεδίου. Το άτομον είναι ανύπαρκτον εμπρός εις την πειθαρχίαν διά το γενικόν καλόν. Διά τούτο ο Αιγυπτιακός πολιτισμός ήδη εις την απωτάτην αρχαιτότητα, πολύ προ του 3.000 π.Χ., οπότε πλην της Μεσοποταμίας (ένθα κρατούν αι αυταί συνθήκαι) η άλλη ανθρωπότης ευρίσκεται εις το σκότος της πρωτογόνου καταστάσεως, απέδειξε μεγάλα κατορθώματα εις την Διοίκησιν και τα κοινωφελή έργα*».[13] Η έμφαση στην πειθαρχία του ατόμου είναι κάτι που θα προσυπέγραφαν άνθρωποι από όλες σχεδόν τις πολιτικές παρατάξεις της εποχής του.

Αν κάποιος εξετάσει αναλυτικά τις πανεπιστημιακές του σημειώσεις, θα διαπιστώσει ότι προσεγγίζει το θέμα του με τον χαρακτηριστικό τρόπο ενός κλασικού αρχαιολόγου της εποχής του. Δεν δίνει τόσο έμφαση στις πηγές, που μας επιτρέπουν να ανασυνθέσουμε τα ιστορικά γεγονότα και τις κοινωνικές συνθήκες των περιόδων που εξέταζε, αλλά στα έργα τέχνης της κάθε εποχής. Στην περίπτωση της Αιγύπτου αυτό είναι ιδιαίτερα φανερό, αφού αφιερώνει τα 4/5 του βιβλίου του στην ιστορία της τέχνης. Ασχολείται με τις τρεις κύριες περιόδους, το Παλαιό, Μέσο και Νέο Βασίλειο και σχεδόν καθόλου με τις μεταβατικές περιόδους. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται κυρίως στην αρχιτεκτονική, την μεγάλη και μικρή πλαστική, την ζωγραφική, αλλά και την μικροτεχνία. Η πραγμάτευση του θέματος δεν γίνεται με σημείο αναφοράς το Αιγαίο, αλλά τελείως αυτοτελώς, γεγονός που δείχνει ότι ο Μαρινάτος δεν ασχολήθηκε με την αρχαιολογία της Εγγύς Ανατολής αναζητώντας παράλληλα για την Μινωική και Μυκηναϊκή τέχνη, αλλά επειδή είχε μία γνήσια φιλομαθή περιέργεια γι' αυτούς τους πολιτισμούς. Το γεγονός ότι η Ανατολή εξετάζεται κυρίως μέσα από τα έργα τέχνης γίνεται φανερό και από τις διαφάνειες, τις *φωτεινές εικόνες*, όπως τις ονομάζει, τις οποίες χρησιμοποιούσε στα μαθήματά του και οι οποίες παραμένουν μέχρι σήμερα σε μία από τις συρταροθήκες του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το μεγαλύτερο μέρος των εικόνων που χρησιμοποιούσε στα μαθήματά του αφορούν στην αρχιτεκτονική και την μεγάλη πλαστική, κυρίως από λίθο, όλων των περιόδων και όλης της Εγγύς Ανατολής, από την Ανατολία, την Μεσοποταμία, την Συροπαλαιστίνη και την Αίγυπτο. Διαθέτει όμως επίσης πλούσιο φωτογρα-

Marinatos.indd 88 9/1/2014 10:26:18 μ

φικό υλικό για τα ανάγλυφα, τα ελεφάντινα, χάλκινα ή ξύλινα γλυπτά, καθώς και για διάφορα εικονογραφικά θέματα, όπως λ.χ. για τους λέοντες και τις σφίγγες. Φαίνεται ότι ο παραλληλισμός με τέχνεργα του Αιγαίου γινόταν προφορικά στα μαθήματά του. Η πληρότητα των σημειώσεών του, καθώς και το γεγονός ότι δύσκολα κανείς θα βρει λάθη σε αυτές, δείχνουν ότι υπήρξαν το αποτέλεσμα μίας εμβριθούς και συστηματικής μελέτης.

Το ενδιαφέρον του Μαρινάτου για την Ανατολή δεν περιορίστηκε μόνον στα πανεπιστημιακά αμφιθέατρα. Πραγματοποίησε επίσης διάφορα ταξίδια, καθώς και εκδρομές με φοιτητές του. Το πρώτο του επίσημο ταξίδι στην Ανατολή πραγματοποιήθηκε ήδη το 1937, όταν είχε προσκληθεί από τον Κεμάλ Ατατούρκ για να λάβει μέρος σε ένα διεθνές συνέδριο στην Άγκυρα, δηλαδή πριν ακόμη αναλάβει την καθηγητική του έδρα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η πρώτη μεγάλη του εκπαιδευτική εκδρομή έλαβε χώρα στην Αίγυπτο ήδη κατά τον Απρίλιο του 1950, συνοδευόμενος από έναν καθηγητή του Τμήματος Φυσικής, καθώς και από 50 φοιτητές. Η επίσκεψη προξένησε ιδιαίτερη εντύπωση στον αιγυπτιώτικο τύπο της εποχής, όπου μάλιστα ο Μαρινάτος αναφέρεται ως αιγυπτιολόγος. Η σημασία αυτού του ταξιδιού αποτυπώνεται σε ένα δημοσίευμα της αιγυπτιώτικης εφημερίδας «Ταχυδρόμος» της 9ης Απριλίου 1950: «*Ο Αιγυπτιώτης Ελληνισμός, όσος προλάβη να τους ίδη, δεν θα παραλείψη να εκδηλώση την αγάπην του προς την εκλεκτήν ταύτην μερίδα της ελληνικής σπουδαζούσης νεολαίας. Εις τους αρμοδίους απόκειται να μεριμνήσουν όπως αι παρόμοιαι ωραίαι πρωτοβουλίαι ενθαρρυνθούν, συστηματοποιηθούν προ παντός, διά να αποδώσουν τους ευχύμους καρπούς, των οποίων τα σπέρματα περικλείουν*»[14].

Αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1968 ο Μαρινάτος επισκέφθηκε επισήμως το Ιράν, με την τότε ιδιότητά του ως *Γενικός Διευθυντής Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως*. Το 1970 έλαβε χώρα μία σχετική διάλεξή του στην Αρχαιολογική Εταιρεία, η οποία οργανώθηκε από τον Ελληνο-Ιρακινό Σύνδεσμο, με την παρουσία του Ιρανού πρέσβη[15]. Είναι φανερό ότι ο Μαρινάτος έθεσε τις γνώσεις του και το ενδιαφέρον του για την ιστορία της Εγγύς Ανατολή στην υπηρεσία της λεγόμενης πολιτιστικής διπλωματίας, με στόχο την ενίσχυση των διμερών επαφών της Ελλάδας με χώρες της Ανατολής, κυρίως την Τουρκία, την Αίγυπτο, το Ιράκ και το Ιράν.

Ελπίζω ότι αυτή η σύντομη παρουσίαση έδειξε ότι ο Σπυρίδων Μαρινάτος υπήρξε ένας πρωτοπόρος δάσκαλος και ερευνητής, που δύσκολα μπορεί να χωρέσει σε καλούπια και στερεότυπα. Υπήρξε ένας άνθρωπος με πολυσχιδή δραστηριότητα, που δεν περιορίστηκε μόνον στις πανεπιστημιακές αίθουσες, αλλά ανέλαβε και σημαντικό διπλωματικό έργο. Είναι ο πρώτος που δίδαξε συστηματικά την αρχαιολογία των ανατολικών πολιτισμών

Marinatos.indd 89 9/1/2014 10:26:18 μ

στην Ελλάδα, επειδή πίστευε ότι το Αιγαίο δεν υπήρξε μία περιοχή αποκομμένη από την ευρύτερη Εγγύς Ανατολή, δίχως όμως να αμφισβητήσει τα πρωτεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Abstract
Sp. Marinatos' teaching on Near Eastern Archaeology

Spyridon Marinatos offered regularly courses on Mesopotamian and Egyptian Archaeology at the University of Athens right from the beginning of his academic career in 1939/40. He also printed in 1947 an extensive teaching document about the Egyptian culture and in 1949 another one about the Sumerian and Babylonian history and art. These teaching document are clearly based on very thorough research and reveal the author's genuine interest on Near Eastern archaeology on its own merit, not as a complimentary study to Aegean archaeology. He also undertook official visits to Turkey, Egypt and Iran, among other countries, thus conducting a very successful "cultural diplomacy". Marinatos was a pioneer, who introduced the study of the Near East not only to the University of Athens, but also in Greek academia in general.

Βιβλιογραφία

Bernal, M. 1987. *Black Athens – The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*, London.

Daniels, P.T. 1995. "The Decipherment of Ancient Near Eastern Scripts". στο: J.M. Sasson (επιμ.), *Civilizations of the Ancient Near East*, 81-93. New York.

Hornung, E. 1999. *Das esoterische Ägypten. Das geheime Wissen der Ägypter und sein Einfluß auf das Abendland*. München.

Landfester, M. 1996. „Griechen und Deutsche: Der Mythos einer ‚Wahlverwandschaft'„, στο: H. Berding (επιμ.), *Mythos und Nation. Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewußtseins in der Neuzeit*, 198-219. Frankfurt a.M.

Μαρινάτος, Σπ. 1947. *Αιγυπτιακός Πολιτισμός. Κατά τας παραδόσεις του καθηγητού Σπ. Μαρινάτου*. Αθήνα.

____. 1949. *Σουμεριακός και Βαβυλωνιακός Πολιτισμός. Σειρά Πανεπιστημιακών παραδόσεων υπό του καθηγητού Σ. Μαρινάτου*. Αθήνα.

Σημειώσεις

[Ε] Ευχαριστώ θερμά την Ναννώ Μαρινάτου για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου προσέφερε.

Marinatos.indd 90 9/1/2014 10:26:18 μ

1. Για τον κατάλογο των μαθήματων και άλλες πολύ χρήσιμες πληροφορίες, ευχαριστώ πολύ τον συνάδελφο Βαγγέλη Καραμανωλάκη.
2. Μαρινάτος 1947, 1.
3. Μαρινάτος 1949. Εκδόθηκαν σε βιβλίο το 1968 «τη συνεργασία του συλλόγου φοιτητών της Φιλοσοφικής «Ο Πλάτων» μετά της «Δ.Ε.Σ.Π.Α.», τον Μάρτιον του 1968. Τας μεμβράνας προσέφερεν το σπουδαστήριον της έδρας»: *βλ. εσώφυλλο της έκδοσης*.
4. Αναλυτικά γι' αυτό: Landfester 1996.
5. Αναλυτικά Hornung 1999.
6. Daniels 1995.
7. Στο κατά τα άλλα εξαιρετικά προβληματικό βιβλίο του Bernal (1996, κυρίως κεφ. 4-7) μπορεί να βρει κανείς μία ενδιαφέρουσα ανασκόπηση της σύγχρονης ιστορίας της έρευνας και την επίδραση που άσκησε ο αντισημιτισμός.
8. Ή ο όρος *Άριος* που ενίοτε αντικαθιστά τον όρο *ινδογερμανός*. Ωστόσο διακρίνει τους δύο όρους, λ.χ. βλ. Μαρινάτος 1949, σελ. γ: «Συνήθως οι όροι Άριοι και Ινδογερμανοί λαμβάνονται αδιαφόρως, επιστημονικώς όμως Άριοι... δέον να καλούνται μόνον οι κλάδοι εκείνοι των Ινδογερμανών, οίτινες εξηπλώθησαν εις τας Ινδίας και το Ιρανικόν οροπέδιο».
9. Μαρινάτος 1947, 17: «*Εις σημερινός Φελλάχος, μας λέγουν οι Αιγυπτιολόγοι, θα ηδύνατο να νομισθή ότι ανέστη εκ των αναγλυφων ή των τοιχογραφιών Αιγυπτιακού τάφου. Εθνολογικώς δεν κατετάχθησαν έτι οι αρχαίοι Αιγύπτιοι. Ίσως από την προϊστορικής περίοδον αποτελούν φυλετικόν κράμα. Πάντως η γλώσσα των δεν είναι σημιτική, αλλά κράμα σημιτικών και Βερβερικών στοιχείων, έτι δε Ανατολικών αφρικανικών (Galla, Somali)... Από φυσικής απόψεως ή καλύτερον ανθρωπολογικής, οι Αιγύπτιοι είναι βεβαίως ευκίνητος και ευφυής λαός, με καλλιτεχνικήν ιδιοφυΐαν. Αλλά και αυτοί οι αριστοκράται των δεικνύουν οστεώδη, πολλάκις καλοκάγαθον και εύθυμον τύπον, πάντως όχι αριστοκρατικόν. Ομοιάζουν ωρισμένους ευκαταστάτους χωρικούς. Ασκούν την περιτομή και οι μεν των ανωτέρων τάξεων είναι πάντοτε καθαροί και συνήθως ευτραφείς, οι δε των κατωτέρων φαίνονται επιδέξιοι εργάται και τεχνίται, ίσως όμως κατά τα άλλα δεν διέφερον των σημερινών Φελλάχων*».
10. Μαρινάτος 1947, 3.
11. Μαρινάτος 1949, σελ. ιζ.
12. Μαρινάτος 1949, σελ. ιη.
13. Μαρινάτος 1947, 10-11.
14. Αιγυπτιώτική εφημερίδα «Ταχυδρόμος» 9 Απριλίου 1950.
15. Εφημερίδα «Η ΕΣΤΙΑ» 28 Φεβρουαρίου 1970.

Marinatos.indd 91 9/1/2014 10:26:18 μ